

Hoe wil jij je de toekomst herinneren?

DOEL VAN DE LES

Het doel van deze les is de leerlingen op school voor te bereiden op hun bezoek aan Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch. Thema's die in deze les aan bod komen zijn een kennismaking met de familie Swart, armoede in Amsterdam, Jodendom, de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgung, feit en fictie in de literatuur en Het Apeldoornsche Bosch.

Tijdens het lesprogramma in Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch zijn de deelnemers actief bezig met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Dit doen ze aan de hand van historische bronnen over Margaretha Swart en het boek *Hanna's Reis*. Dit boek is gebaseerd op het leven van Margaretha.

INHOUD VAN DE LES

Voor de voorbereidende les heeft u ongeveer 60 minuten nodig. De les wordt afgesloten met het voorlezen van het eerste hoofdstuk uit het boek *Hanna's reis*. Daarnaast is het de bedoeling dat u op andere momenten nog drie keer ongeveer 10 minuten inlast om een hoofdstuk voor te lezen (in totaal 18 pagina's).

Tot slot is het raadzaam om nog een moment (ongeveer 15 minuten) in te lassen om de behandelde thema's nog even kort te bespreken met de klas.

Bij de vragen zijn voorbeeldantwoorden gegeven.

BENODIGDHEDEN VOORBEREIDENDE LES

- > PowerPointpresentatie
- > Het boek *Hanna's reis*

START VOORBEREIDENDE LES ±60 MINUTEN

ONDERDEEL 1:

KENNISMAKING MET DE FAMILIE SWART (10-15 MINUTEN)

- > Laat de eerste foto van de PowerPoint zien en vertel dat dit Margaretha (Greta) Swart is.
- > Laat de volgende foto zien van de ouders van Greta.
 - Wat zien de leerlingen? (Welke leeftijd denken ze dat Greta heeft? Wanneer denken ze dat deze foto is gemaakt?)
 - Belangrijker dan het geven van de juiste antwoorden, is de kennismaking met deze familie, de sociaal-maatschappelijke context en daarmee de tijd waarin het verhaal van Greta speelt.
- > Foto van ouders en werkvergunning.
 - Op deze foto is Margaretha 15 jaar. Deze foto is gemaakt in de Tweede Wereldoorlog.*
 - Wat voor werk had Greta's vader?
 - De vader van Greta werkte op de markt waar hij zuur (augurken en andere ingemaakte groenten?) verkocht.*
- > Laat de foto van het Waterlooplein zien.
 - Denk je dat de familie Swart kon rondkomen?
 - Dat was niet het geval. Leg uit dat de familie Swart gebruik moest maken van de armenzorg. Haar vader kwam regelmatig met de politie in aanraking. Greta ging niet naar school, maar moest helpen geld te verdienen. Dat was in die tijd niet ongebruikelijk.*

ONDERDEEL 2: JOODS EN DE TWEEDE WERELDOORLOG (10-15 MINUTEN)

- > Laat de foto van Greta's broer Nathan zien en vertel dat hij één van de negen broers en zussen van Greta was.

Wat valt de leerlingen op aan deze foto?

Hier zijn natuurlijk allerlei antwoorden mogelijk. Waarschijnlijk vallen de 'Jodensterren' op. Zo niet, dan kunt u de leerlingen hiernaartoe leiden.

Wanneer denken ze dat deze foto is gemaakt?

Deze foto is in 1942 gemaakt.

Wat kun je concluderen over het geloof van Greta?

Als haar broer Joods was is het logisch dat ze dat zelf ook was.

Wat maakt eigenlijk dat je Joods bent?

Het is belangrijk dat de leerlingen snappen dat je volgens de regels van het Jodendom Joods bent als je moeder Joods is. Hoewel het niet vaak voorkomt, kun je ook Joods worden.

Weten de leerlingen al iets over de Tweede Wereldoorlog?

Hier is van alles mogelijk. Zorg in elk geval dat de leerlingen weten wanneer de Tweede Wereldoorlog in Nederland plaats had (1940-1945) en dat Duitsland, onder leiding van Hitler en zijn nazipartij, de baas was.

Weten de leerlingen hoe Hitler en de nazi's over Joden dachten?

Als dit niet bij de vorige vraag ter sprake is gekomen, leg dan uit dat Hitler vond dat sommige mensen 'beter' waren dan anderen. Onder andere Joden, maar bijvoorbeeld ook Sinti en Roma (zigeuners), homoseksuelen, mensen met een beperking en politieke tegenstanders vond hij minderwaardig. Zijn opvattingen gingen zover dat hij bijvoorbeeld vond dat het 'Joodse ras' uitgeroeid moest worden en dat het Germaanse ras superieur was.

ONDERDEEL 3: HET APELDOORNSCHE BOSCH (10-15 MINUTEN)

- > Laat de Ansichtkaart van Het Apeldoorsche Bosch zien met onderstaande toelichting: Vereniging Centraal Israëlietisch Krankzinnigengesticht in Nederland'.

Het Apeldoorsche Bosch werd in 1909 opgericht door de Vereniging Centraal Israëlietisch Krankzinnigengesticht in Nederland. De vereniging stelde zich ten doel Joodse geesteszieken te laten verzorgen in een Joodse omgeving. In 1938 breidde Het Apeldoorsche Bosch uit met Paedagogium Achisomog. Het Paedagogium bood plek aan Joodse kinderen met opvoedingsmoeilijkheden en aan zwakzinnige kinderen. Paedagogium Achimosog betekent: hij die zijn broeder steunt.

Als je goed naar deze tekst kijkt, kun je dan bedenken wie hier woonden en werkten?

In Het Apeldoorsche Bosch woonden:

1) Joodse mensen met een geestesziekte/psychiatrische aandoening, lichamelijke beperking of een verstandelijke handicap. Zij werden in het Apeldoorsche Bosch behandeld en verzorgd;

2) Kinderen met opvoedproblemen (ongeveer 75);

3) Het personeel. In eerste instantie waren dit zowel Joodse als niet-Joodse mensen, maar op 1 april 1942 wordt al het niet-Joodse personeel op last van de nazi's ontslagen.

Waarom denk je dat er voor deze locatie is gekozen?

Het Apeldoorsche Bosch ligt in een rustige en bosrijke omgeving, weg van de stadse drukte. Hier is veel ruimte is voor sport en ontspanning.

ONDERDEEL 4: HANNA'S REIS (15-20 MINUTEN)

- > Wellicht vragen de leerlingen zich af hoe Greta – een arm, Amsterdams, Joods meisje – in het Apeldoornsche Bosch terecht is gekomen. Om hierachter te komen, gaan we het boek *Hanna's reis* bestuderen.
- > Laat het boek zien en introduceer het: De auteur, Martine Letterie, heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de levensloop van Greta en daar een boek over geschreven: *Hanna's reis*. Zij heeft dus niet dezelfde naam gebruikt.

Waarom denk je dat de auteur deze keuze heeft gemaakt?

Hoewel het werk sterk biografisch is en gebaseerd is op uitgebreid onderzoek en allerlei bronnen, is niet alles per se gebeurd zoals beschreven. Door Greta Swart een andere naam te geven, benadrukt de auteur dat een deel fictie is.

Ondanks het uitgebreide onderzoek van Martine Letterie is niet alles gebeurd zoals ze het in *Hanna's reis* beschreven heeft. Waarom denk je dat dit zo is?

Dit kan verschillende redenen hebben. Sommige informatie had ze niet tot haar beschikking. In andere gevallen kan het zijn dat ze dingen heeft aangepast voor de leesbaarheid van het boek. Bijvoorbeeld omdat ze bepaalde onderwerpen wilde behandelen of bepaalde informatie juist niet geschikt vond voor een kinderboek. Ook kan het zijn dat ze het verhaal dichtbij de belevingswereld van kinderen van Greta's leeftijd wilde brengen, zodat kinderen zich meer kunnen inleven in haar geschiedenis.

- > Lees het eerste hoofdstuk van het boek voor. (5 pagina's)
- > Las op andere tijdstippen (bijv. aan het begin of eind van de schooldag of tijdens de lunchpauze) nog drie keer tijd in om een hoofdstuk (in totaal 18 pagina's) voor te lezen.
- > Als de eerste 30 pagina's gelezen zijn, neem dan ongeveer 10 minuten de tijd om met de klas de belangrijkste zaken die voorbij gekomen zijn nog te bespreken en samen te vatten
 1. Hanna was een arm Joods meisje uit Amsterdam;
 2. De Tweede Wereldoorlog maakte het leven voor iedereen, maar zeker voor Joden, erg moeilijk. Hitler en de nazi's vonden de Joden minderwaardig. Er werden steeds meer anti-Joodse maatregelen van kracht;
 3. Nadat Hanna weer gearresteerd is, wordt ze naar Het Apeldoornsche Bosch gestuurd. Hoe het haar daar vergaat, gaan we op die locatie zelf onderzoeken;
 4. Het boek is gebaseerd op het levensverhaal van Greta Swart. Toch is niet alles precies zo gebeurd als in het boek beschreven. Bijvoorbeeld omdat de auteur niet alle informatie had of omdat ze dingen heeft aangepast.
- > In Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch zal de klas in groepjes meer te weten komen over de locatie en geschiedenis van deze plek.
- > Verdeel de klas in 4 groepjes voorafgaand aan het bezoek. Houd er rekening mee dat één van de groepjes zich gaat bezighouden met de Jodenvervolging. Dit is een heftig onderwerp. Wij raden aan de groepjes zo in te delen dat u er zeker van bent dat ze het serieus nemen en het emotioneel aankunnen. Tijdens het bezoek aan Herinneringscentrum het Apeldoornsche Bosch zal bij elk groepje een begeleider zijn.

Wij raden u aan het groepje dat zich zal verdiepen in de Jodenvervolging samen met de CODA docent te begeleiden.